

Sören Holmberg*

Ett fall för EU

Sammanfattning

Opinionsstödet för EU fortsätter att falla i Sverige, precis som i de flesta andra av unionens medlemsstater. Den europeiska skuldkrisen skördar inte bara ekonomiska offer. Även tilltron till EU-projektet drabbas negativt. Samtliga av SOM-institutets indikatorer pekar nedåt 2011 och 2012. Främst har stödet för euron sjunkit, men också allt annat som är förknippat med EU, inklusive stödet för ett svenskt EU-medlemskap. Huvudorsaken till den tilltagande kritiska synen på unionen är den ekonomiska utvecklingen. Under krisåren 2011 och 2012 uppfattar allt fler svenskar att EU-medlemskapet påverkar svensk ekonomi negativt. EU får bära en del av skulden för de ekonomiska problemen – och då tappar unionen stöd.

Eurokrisen, finanskrisen, bankkrisen, ekonomikrisen, skuldkrisen, tillväxtkrisen, Greklandskrisen – oönskat barn har fått många namn. Den gemensamma nämnaren är Europa och EU med centrum i euroländerna, speciellt i euroländerna vid Medelhavet. Krisen började 2010 när den internationella finanskrisen från 2008 i Europa spädades på med en skuldskris med upptakt i Grekland. Problemen spred sig till andra medlemsstater inom eurozonen och drabbade hela Europeiska unionen.

Krisen blev ett fall för EU i dubbel mening. Krisen måste lösas. De många toppmötena resulterade i många olika lösningsförslag och svidande beslut. Fallet krishanterades. Det slutliga utfallet av alla dessa åtgärder har vi ännu inte sett. Men så mycket kan vi redan nu se att krisen och krishanteringen inte bara är ett fall för EU. Det har också lett till ett opinionsfall för EU. Och det inom hela unionen, inklusive i Sverige.

Mest har opinionsstödet för EU fallit i krisländerna i södra Europa, mindre i norra Europa och i Central- och Östeuropa. Andelen EU-medborgare som har en allmänt positiv bild av EU har enligt Eurobarometern minskat från 48 procent hösten 2009 till 30 procent hösten 2012,

en nedgång på hela –18 procentenheter. Minskningen återfinns i samtliga EU-länder, utom i Lettland där stödet för unionen förblivit stabilt – dock på en nivå under genomsnittet för hela EU. Länder med stora ekonomiska problem som Grekland, Portugal och Spanien uppvisar de största nedgångarna (minus –38, –34 respektive –31 procentenheter i andelen positiv bild av EU mellan 2009 och 2012).

Opinionstappet för EU har varit klart mindre i medlemsstaterna utanför eurozonen och i länder där konjunkturedgången varit något mindre markant. I Sverige, Danmark och Storbritannien har exempelvis andelen svarande med en positiv bild av EU minskat med enbart –13, –10 respektive –9 procentenheter mellan 2009 och 2012. Nedgången i Finland är av samma storleksordning, –13 procentenheter. Förändringen i opinionsstödet för EU har alltså ett tydligt samband med hur den ekonomiska krisen har drabbat olika EU-länder. Där krisen slagit hårdast och där länderna varit föremål för EU:s olika krisåtgärder, där har också det folkliga stödet för unionen minskat mest. Åtgärderna/åtstramningarna har inte kortsiktigt varit populära hos befolkningen i EU:s hårdast krisdrabbade länder.

* Sören Holmberg är professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han är en av grundarna av SOM-institutet samt var tidigare ledare för det svenska Valforskningsprogrammet.

Flera av de krisande Medelhavsländerna har under intryck av vad som hänt tappat så mycket i uppskattning av EU att de numera är bland de länder inom unionen som uppvisar det lägsta opinionsstödet. I Eurobarometermätningen hösten 2012 är andelen medborgare med en positiv bild av EU precis som tidigare lägst i Storbritannien (17 procent), men sedan följer Grekland med 18 procent och Portugal med 19 procent. Spanien hamnar också lågt med 23 procent på rangplats tjugotvå. Sverige placerar sig med 28 procent positiva strax under mitten på plats sjutton. Ungefär på en sådan mittenplats har Sverige legat under senare år. Vi får gå tillbaka till 2006 för att hitta Sverige bland de fem länder som uppvisar lägst opinionsstöd för EU.

Idag har EU starkast medborgerligt stöd i de nya medlemsländerna i Öst- och Centraleuropa. I Eurobarometers höststudie 2012 är andelen svarande med en positiv EU-bild högst i Bulgarien (56 procent), följt av Rumänien (42 procent) och Polen (40 procent). Opinionsstödet i EU:s tidigare starkaste stöttepelare Luxemburg, Irland, Italien, Holland och Belgien tenderar fortfarande att vara över genomsnittet, men inte längre i topp. Andelen positiva svarande i de aktuella länderna är år 2012 36, 36, 34, 32 respektive 32 procent, vilket enbart ger rangplaceringar strax över eller i mitten (Eurobarometer 78, 2012). Dagens EU har inte mest opinionsstöd i Västeuropa, bland de gamla medlemsländerna. Istället är stödet starkast bland nyare medlemmar i östra Europa.

Opinionsutvecklingen i Sverige

SOM-institutet mäter EU-opinionen på många olika sätt – allt ifrån den klassiska frågan om man är för eller emot det svenska medlemskapet till frågor om euron, försvarssamarbete, samordnad utrikespolitik, förtroende för Europeiska kommissionen respektive Europaparlamentet, demokratin inom EU och ett eventuellt kommande Europas förenta stater. Alla frågorna hänger tydligt samman med varandra åsiktsmässigt. Åsikterna är strukturerade av en gemensam dimension som har att göra med synen på graden av integration och överstatlighet inom unionen.¹

Sammanlagt mäter SOM ett tiotal olika aspekter av stödet för unionen. Alla mätningar har sedan Greklandskrisen började 2010 pekats åt ett och samma håll, nämligen att stödet för EU har försvagats. Mest påtagligt är minskningen när det gäller förslaget att införa euron som valuta i Sverige. Hösten 2012 är det enbart 9 procent som vill ha euron istället för kronan, ned från redan låga 28 procent år 2010 (minus –19 procentenheter).² Men även stödet för det svenska medlemskapet faller, om än inte lika dramatiskt – från ett majoritetsstöd på 53 procent 2010 till ett minoritetsstöd på 42 procent 2012 (minus –11 procentenheter).³ En majoritet svenskar är inte längre mentalt medlemmar i EU.

Resultaten i figur 1 sammanfattar hur den svenska EU-opinionen har förändrats i tio olika mätningar under

¹ Vår fråga om en allmän positiv eller negativ inställning till EU kan ses som en användbar men enkel singelindikator på människors position på EU-dimensionen (se Figur 1). Dess korrelationer med övriga EU-frågor är följande i SOM-studien 2012: +.76 med medlemskapsfrågan, +.70 med utträdesfrågan, +.59 med demokratifrågan, +.58 med förtroendet för EU-kommissionen, +.57 med förtroendet med EU-parlamentet, +.46 med frågan om utrikespolitiskt samarbete, +.44 med frågan om euron som valuta, +.44 med frågan om försvarssamarbete och +.42 med frågan om ett framtida Europas förenta stater. Vidare om EU-dimensionen se Ekman och Linde 2010.

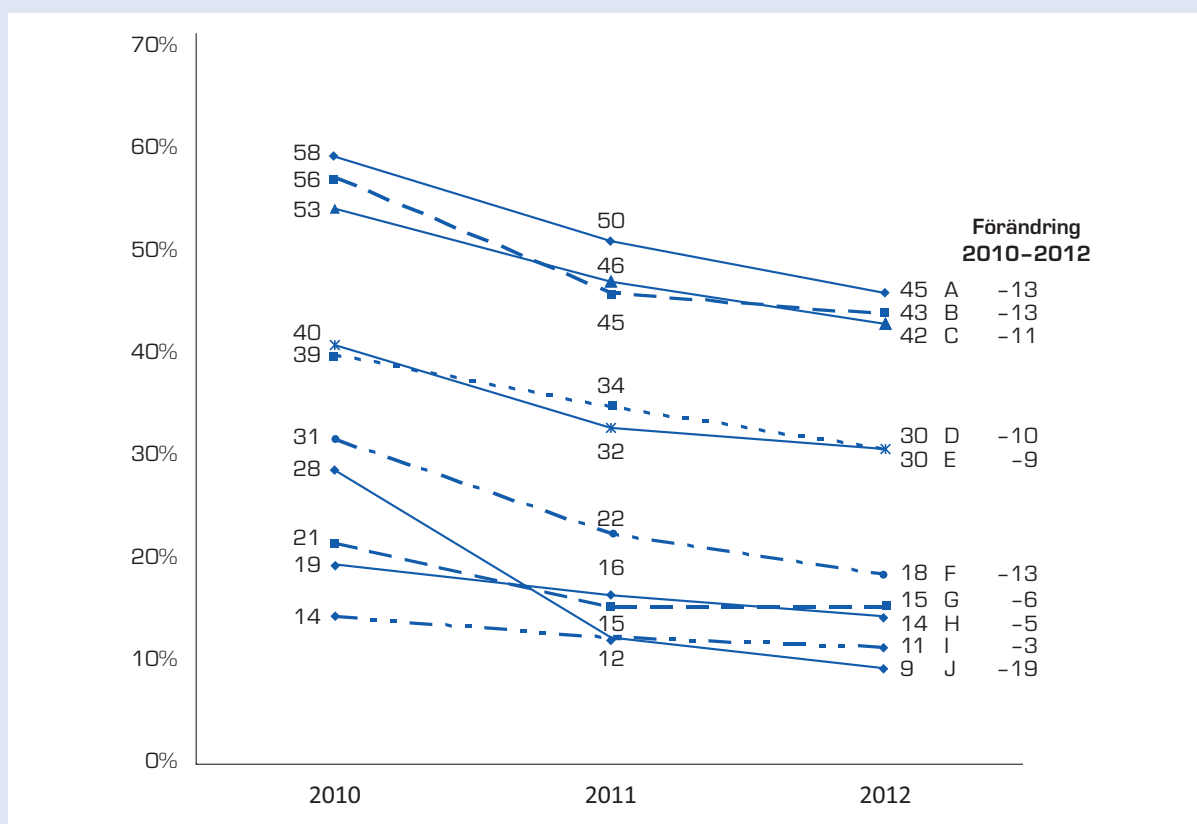
² Statistiska centralbyråns mätningar av opinionen i eurofrågan visar på mycket liknande resultat. De frågor hur människor skulle rösta i en eventuell folkomröstning. I novembermätningarna 2010/2011/2012 blev andelen ja-svar 29/11/10 procent; nästan exakt samma estimat som i SOM:s studier. Andelen som enligt SOM tycker det är ett bra förslag att införa euron som valuta i Sverige är 28/12/9 (se Figur 3). SOM:s mätning innefattar inte ett vet ej-alternativ i procentbasen. I SCB:s mätning ingår ett vet ej-alternativ i procentbasen. Det omfattar 8 procent av de svarande 2012. Tar vi bort de vet ej-svarande ur basen på SCB:s siffror får vi estimaten 33/12/11 för andelen ja-röster; fortfarande mycket lika resultat som i SOM-studierna. SCB:s mätning redovisas i Partisynpatundersökningen (PSU), november 2012. Se vidare Oscarsson och Holmberg 2004 om euroåsikter och folkomröstningen 2003.

³ Även när det gäller medlemskapet mäter SCB opinionen i PSU-studierna. Intervjufrågan är densamma som i SOM-undersökningarna, det vill säga man frågar om personerna är för eller emot det svenska medlemskapet med ett ingen åsikt-alternativ inkluderat. Resultaten i SCB/PSU-mätningarna i november 2010/2011/2012 visar att andelen för medlemskapet minskat från 55 procent 2010, över 47 procent 2011 ned till 45 procent 2012, en nedgång på –12 procentenheter. Motsvarande SOM-resultat är 53/46/42, en nedgång med –11 procentenheter. Återigen alltså, mycket snarlika resultat för SCB/PSU och SOM. SCB:s studier är gjorda via telefonintervjuer. SOM använder postenkäter.

åren 2010–2012.⁴ I figur 2 (medlemskapsopinionen) och figur 3 (euroåsikterna) dokumenteras två längre opinionsförlopp. Huvudresultatet är mycket tydligt, alla kurvor pekar nedåt för EU sedan eurokrisen började 2010. Svenska folket har på alla områden blivit mer skeptiska till EU och till ytterligare integration inom unionen. Att eurotanken är den som förlorat mest i stöd är knappast förvånande (–19 procentenheter mellan

2010–2012). Därefter i opinionstapp kommer ett antal EU-inställningar som alla har gått tillbaka mellan –13 till –9 procentenheter. Det gäller stödet för att Sverige skall förbli medlem i unionen, graden av nöjdhet med demokratin i EU, förslaget att öka samordningen av svensk utrikespolitik med andra EU-länders liksom förslaget att Sverige bör delta i försvarssamarbetet i EU samt det allmänna positiva attitydstödet för EU.

FIGUR 1. OPINIONSSTÖDET FÖR EU BLAND SVENSKA FOLKET
– TIO OLIKA MÄTSERIER 2010 – 2012 (PROCENT)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningar varje höst. Antalet svarspersoner är cirka 1 500 varje år.

A: % mycket/ganska dåligt förslag att "Sverige bör utträda ur EU."

B: % mycket/ganska nöjd "med det sätt på vilket demokratin fungerar i EU."

C: % i huvudsak för "det svenska medlemskapet i EU."

D: % allmänt mycket/ganska positiv till EU.

E: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör delta i försvarssamarbetet inom EU."

F: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-staters." Resultatet för 2010 mättes 2009.

G: % mycket/ganska stort förtroende för EU-kommissionen.

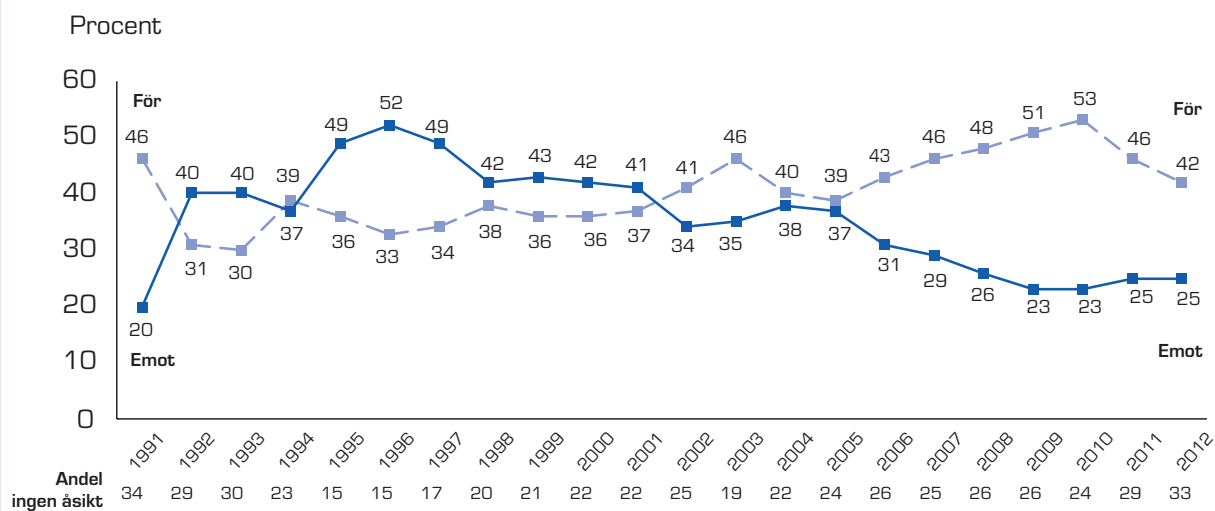
H: % mycket/ganska stort förtroende för EU-parlamentet.

I: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater."

J: % mycket/ganska bra förslag att "Sverige bör införa euro som valuta."

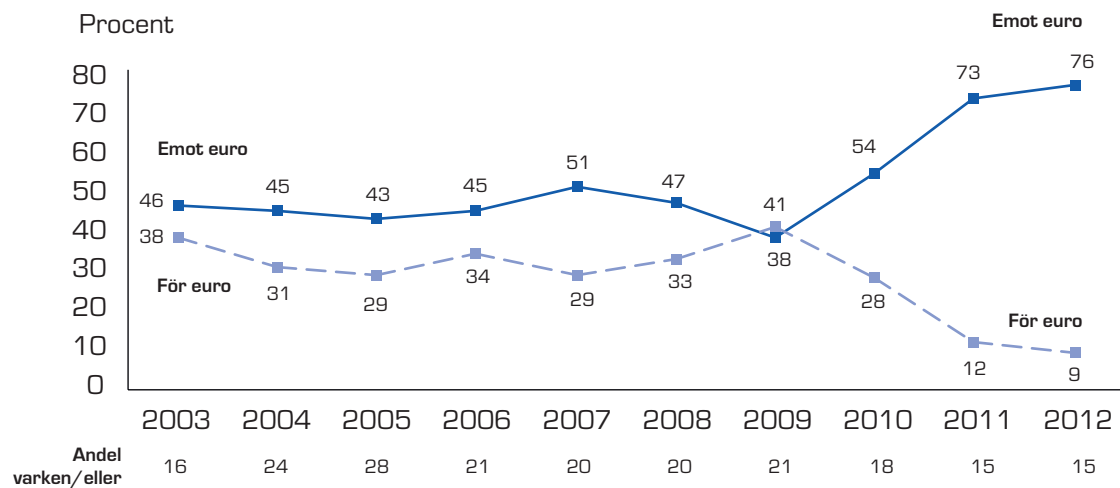
⁴ För de flesta av våra EU-mätserier är opinionsstödet för unionen större år 2010 än 2009. Opinionsfallet i Sverige satte inte in förrän 2011. Resultaten 2009 för de mätningar som redovisas i figur 1 är: A 55 procent; B 50; C 51; D 41; E 42; F 31; G 17; H 16; I ingen mätning; J 41 procent. Om vi ser på opinionsfallet 2009–2012 blir utfallen: A –10 procentenheter; B –7; C –9; D –11; E –12; F –13; G –2; H –2; I ingen mätning 2009; J –32. Resultaten blir i huvudsak desamma som i Figur 1. Opinionsstödet för EU går ned i alla jämförbara mätningar även om vi jämför 2012 med 2009 istället för med 2010. Fallet 2009–2012 jämfört med 2010–2012 blir något mindre på fem områden (A, B, C, F och H) och något större på tre områden (D, E och J). Men huvudslutsatsen blir densamma. EU-stödet i Sverige har gått ned över hela linjen oavsett om vi startar jämförelsen år 2009 eller 2010.

FIGUR 2. FÖR ELLER EMOT DET SVENSKA MEDLEMSKAPET I EU 1991-2012 (PROCENT)

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. Antalet svarspersoner är cirka 1 500–1 700 varje år. Enkätfrågan lyder: "Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU; I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU; Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

FIGUR 3. EURO-OPINIONEN I SVERIGE EFTER FOLKOMRÖSTNINGEN 2003-2012 (PROCENT)

Kommentar: Resultaten kommer från SOM-undersökningarna. Antalet svarspersoner är cirka 1 500–1 700 varje år. Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003–2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006–2011 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svarsalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som *för euro* medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som *emot euro*.

Tre opinionsområden uppvisar en något mindre nedgång. Men då är det fråga om områden som redan tidigare uppvisar mycket låga positiva stödsiffror för EU. I alla tre fallen befinner vi oss nära golvet – mycket fallhöjd finns inte kvar. Två av dem gäller förtroendet för Europeiska kommissionen respektive Europaparlamentet där andelen svarande med ett mycket eller ganska stort förtroende minskat från omkring 20 procent 2010 till cirka 15 procent 2012 – en nedgång med –5 procentenheter. I SOM:s mätningar av svenska folkets förtroende för en stor mängd institutioner ligger sedan länge Europeiska kommissionen och Europaparlamentet i botten (Holmberg och Weibull 2012). Den bottenpositionen har befasts ytterligare som en följd av krisen. Det tredje området är idén om EU som en federal förbundsstat – ett kommande Europas förenta stater. Det är ett framtidsscenario med ett mycket svagt opinionsstöd redan innan skuldkrisen satte in 2010 (14 procent), som därefter minskat ytterligare till 11 procent 2012.

EU-stödet i olika sociala och politiska grupper

De sociala och politiska åsiktsskillnader som fanns i synen på EU vid tiden för folkomröstningen 1994, finns i de flesta fall fortfarande kvar (Gilljam och Holmberg m fl 1996). Långsiktigt har EU-opinionen blivit mer positiv i alla läger men spåren av de gamla skyttegravarna syns ännu. Som resultaten i tabell 1 visar är det positiva stödet för EU år 2012 precis som 1994 starkast bland män, bland högutbildade, bland högre tjänstemän och bland storstadsbor. Även bland dem som uppskattar EU minst känner vi igen de sociala mönstren från 1994. Svagast stöd för unionen 2012 återfinns bland kvinnor, bland lågutbildade, bland arbetare, bland jordbrukare och bland människor på landsbygden.

Men i ett viktigt avseende ser de sociala åsiktssambanden inte likadana ut idag som för tjugo år sedan. Det gäller i vilken grad som yngre och äldre svenskar förhåller sig positiva till EU. I folkomröstningen röstade yngre väljare klart oftare nej än äldre väljare. En majoritet bland 18–30

åringar röstade nej (cirka 53 procent) medan en majoritet av 61–80 åringar röstade ja (cirka 60 procent). Hade ungdomen fått bestämma hade inte Sverige gått med i EU i mitten av 1990-talet. Men sedan dess har unga svenskar liksom alla andra svenskar blivit mer positiva till EU-medlemskapet. Och på senare år har yngre personer börjat uppvisa ett något starkare positivt stöd för EU än äldre. I SOM:s mätningar sedan 2010 är det åldersgruppen 18–29 år som uppvisar det starkaste positiva stödet för EU. Svagast stöd återfinns numera bland personer över 50 år.⁵

Partipolitiskt och ideologiskt känner vi också igen det mesta från 1994. Idag precis som i folkomröstningen har EU mest positivt stöd bland personer med en ideologisk position klart till höger och bland anhängare till Folkpartiet och Moderaterna. FP-sympatisörer är de som är mest positiva 2012 (55 procent). Bland människor med en ideologisk förankring till vänster eller i mitten är stödet för EU klart svagare. Vänsterpartister är de som är minst positiva till EU (10 procent). Det positiva EU-stödet är något starkare bland S- och MP-anhängare 2012 (21 respektive 29 procent).

Ett parti som enligt de egna väljarna står något till höger men som har anhängare som är föga positiva till EU är Sverigedemokraterna.⁶ Bland SD-sympatisörer 2012 är det endast 12 procent som är allmänt positiva till unionen (Oscarsson och Holmberg 2013). Sverigedemokrater tillsammans med vänsterpartister är de som uppskattar EU minst i Sverige. En något politiskt udda konstellation kan det tyckas, men en konstellation som inte är helt ovanlig även i andra EU-länder.

EU-motstånd finns både längst ut till vänster och längst ut till höger inom EU. Exempel på länder där EU-negativismen är starkast till höger är Storbritannien, Österrike och Ungern medan mönstret i de tre nordiska länderna Danmark, Finland och Sverige fortfarande är det motsatta med ett starkare EU-motstånd till vänster än till höger. När det gäller Sverigedemokraterna visar det sig

⁵ Motsvarande resultat återfinns också när vi konkret frågar om Sverige bör utträda ur EU. I SOM-mätningen 2009 var det fler i åldersgruppen 65–85 som ville att Sverige skulle förbli EU-medlem (60 procent) än bland de unga mellan 18–29 år (49 procent). Men i SOM-mätningarna sedan dess har mönstret blivit det omvända med ungdomen mer för att Sverige skall förbli EU-medlem (2010 62 procent, 2011 58 procent, 2012 47 procent) jämfört med 58 procent, 53 procent respektive 44 procent för de äldsta. Stödet för att Sverige bör förbli EU-medlem har gått ned i båda åldersgrupperna sedan 2009 men mest så bland de äldsta.

⁶ En majoritet av SD:s sympatisörer i valet 2010 (54 procent) placerar partiet på positionerna 6–8 på en vänster-högerskala mellan 0 (vänster) och 10 (höger). En majoritet av alla andra partiers sympatisörer från Vänsterpartiet till Moderaterna placerar SD på positionerna 9–10, alltså längst ut till höger. Bland SD-sympatisörer är det endast 20 procent som placerar partiet på positionerna 9–10. Resultaten har hämtats från 2010 års valundersökning, se vidare Oscarsson och Holmberg 2013.

TABELL 1. ALLMÄN INSTÄLLNING TILL EU. ANDEL POSITIV 2007 – 2012 (PROCENT)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Förändring 2009/10-2012
Samtliga	37	40	41	40	32	30	-11
Kvinna	31	36	37	37	31	27	-10
Man	43	43	45	43	34	33	-11
16 - 29	38	40	35	46	39	35	-6
30 - 49	34	40	44	44	35	33	-11
50 - 64	40	40	41	37	28	26	-13
65 - 85	35	38	41	36	29	27	-12
Lågutbildad	20	26	25	23	16	15	-9
Mellanlåg	33	35	35	37	30	26	-10
Mellanhög	43	44	45	45	33	32	-13
Högutbildad	53	54	57	56	47	43	-14
Landsbygd	29	29	34	29	22	21	-11
Tätort	33	33	33	36	27	25	-10
Stad	36	43	44	43	34	32	-12
Storstad	53	51	50	49	42	39	-11
Arbetsarhem	20	24	24	26	22	19	-6
Tjänstemannahem	45	50	52	49	37	37	-14
Högre tj-mannahem	61	72	71	66	58	56	-13
Företagare	55	57	57	57	41	36	-21
Jordbrukare	24	36	42	30	27	20	-16
Klart vänster	29	28	25	22	16	17	-7
Något vänster	28	35	35	34	25	25	-10
Varken eller	27	24	26	27	24	20	-7
Något höger	51	56	56	53	44	43	-12
Klart höger	63	70	75	62	50	49	-20
V	19	17	17	20	16	10	-9
S	28	31	32	28	21	21	-9
MP	33	32	29	37	30	29	-4
C	37	39	42	44	29	29	-14
FP	53	57	67	54	55	55	-6
KD	37	31	32	38	35	31	-4
M	61	67	63	58	47	44	-17
SD	14	21	18	18	13	12	-6
Inget parti	24	25	34	25	16	23	-7

Kommentar: SOM-frågan lyder: "Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?" med svarsalternativen mycket respektive ganska positiv, varken eller och ganska respektive mycket negativ samt ingen uppfattning. Antalet svarspersoner är cirka 1 500 – 1 700 varje år. Procenten är beräknad bland personer som kryssat för något av de sex svarsalternativen. Resultaten för 2009 och 2010 har slagits samman i tidsjämförelsen för att stabilisera estimaten för många små grupper.

att det i de allra flesta EU-länder finns ett åsiktssamband mellan en negativ syn på invandring och en negativ syn på EU (Holmberg 2011).⁷

En jämförelse grupp för grupp av EU-opinionen 2009/2010 med motsvarande opinion 2012 indikerar i vilka sociala och politiska grupperingar som EU-stödet minskat mest respektive minst under intryck av den ekonomiska krisen. Underlaget för en dylik analys finns i tabell 1. Bland samtliga svarspersoner minskar andelen med en allmänt positiv inställning till unionen från i genomsnitt 41 procent åren 2009–2010 till 30 procent år 2012, en nedgång med –11 procentenheter.⁸ Sociala grupper som uppvisar ett något eller mycket klarare fall i EU-stödet än totalgenomsnittet är främst äldre, högutbildade, tjänstemän, företagare och jordbrukare. Grupper som utmärks av en mindre nedgång i EU-positivismen än genomsnittet är yngre personer och arbetare.

Politiskt är det kanske intressantare att notera att nedgången i EU-stödet mest tydligt syns bland personer som står ideologiskt till höger och bland M-sympatisörer. Nedgången har med andra ord varit störst bland politiska grupper som tidigare stödde EU starkast. Tappet har dock inte varit så stort att personer till höger och M-anhängare förlorat sina positioner som bland de mest EU-positiva i Sverige. Så dramatisk har inte minskningen varit. Svarande med en ideologisk högerpositionering och väljare som stödjer Moderaterna är fortfarande bland EU:s starkaste supportrar i Sverige. Men något av den tidigare entusiasmen har falnat även bland dem.

På vänsterkanten och bland SD:s sympatisörer har stödet för unionen också minskat, men inte lika mycket som genomsnittet. Åsiktsskillnaderna i EU-frågan har därmed minskat något mellan partiblocken liksom mellan de ideologiska lägren. Långt ifrån konsensus men ett visst närmande.

EU-medlemskapet – bra eller dåligt för Sverige inom olika samhällsområden?

Det kan tyckas som en fråga med ett tämligen uppenbart svar – men så självklart är det kanske inte – och de flesta frågor har oftast ett mer nyanserat och graderat svar än ett enkelt antingen/eller-svar. Alltså ställer vi frågan. Svenska folket har under senare år blivit klart mer skeptiskt till det mesta som har med EU att göra. Frågan är vad som ligger bakom? Det förväntade svaret är naturligtvis den ekonomiska krisen och EU:s hantering av skuldskrisen i euroländer som Grekland, Spanien och Portugal.

Ett sätt att studera i vilken utsträckning som de ekonomiska problemen och/eller andra omständigheter medverkat till svenska folkets minskande stöd för EU är att be människor själva vittna. En mätteknik är att studera hur SOM:s svarspersoner bedömer att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom olika samhällsområden. Enklast görs detta genom att fråga om påverkan är positiv eller negativ på en graderad skala. På så sätt får vi en slags nyttokalkyl av hur svenska folket uppfattar att EU-medlemskapet inverkar på svenska förhållanden. I SOM-studien 2012 frågade vi: ”Hur anser Du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?” varefter svarspersonerna på en femgradig positivt/negativt-skala med ett ”ingen uppfattning”-alternativ fick betygsätta effekterna av medlemskapet på tio olika samhällsområden.

I tidigare SOM-undersökningar med start på 1990-talet har vi använt en liknande fråga, men med fokus på om människor bedömde att EU-medlemskapet inneburit förbättringar eller försämringar för Sverige inom olika områden. Innan vi introducerade den nya frågan 2012 testade vi eventuella mätmässiga skillnader mellan de båda frågevarianterna och fann att den nya frågan var lättare att besvara – andelen ”ingen uppfattning”-svar minskade, samtidigt som inga eller mycket små differenser kunde noteras för de substantiella svarsfrekvenserna eller de analytiskt avgörande medeltalen.⁹ Kort sagt,

⁷ Resultaten kommer från den EU-gemensamma valundersökningen i samband med Europaparlamentsvalet 2009 (Piredeu).

⁸ Vi jämför resultaten 2012 med genomsnittsresultaten för åren 2009–2010. Orsaken till att jämförelsen görs med snittsiffrorna för 2009/10 är att vi vill stabilisera estimerarna för många grupper med få svarspersoner.

⁹ Ansvarig för testet var Frida Vernersdotter, se Vernersdotter (2012). Testet genomfördes våren 2012 som en nätmätning inom ramen för Medborgarpanelen vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborgs Opinionslaboratorium (LORe). Huvudansvarig forskare vid LORe är Johan Martinsson.

TABELL 2. BEDÖMNING AV OM EU-MEDLEMSKAPET ÄR POSITIVT ELLER NEGATIVT FÖR SVERIGE INOM OLIKA SAMHÄLLSOMRÅDEN 2012 (PROCENT OCH BEDÖMNINGSBALANS)

SOM-fråga: "Hur anser Du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?"

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken eller	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning	Summa procent	Bedömn. balans
Högre utbildn/ forskning	5	30	36	5	2	22	100	+28
Brottsbekämpningen	5	30	33	9	4	19	100	+22
Miljön	2	23	39	14	5	17	100	+6
Möjligheten att påverka i EU	4	26	27	16	11	16	100	+3
Sysselsättningen	1	18	39	17	7	18	100	-5
Alkoholpolitiken	2	11	46	14	7	21	100	-8
Den sociala tryggheten	1	12	47	15	7	18	100	-9
Ekonomi	2	17	30	26	10	15	100	-17
Invandringen	1	10	42	17	12	18	100	-18
Den nationella självständigheten	1	8	34	26	14	17	100	-31

Kommentar: Bedömningsbalansen visar andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar. Resultaten kommer från den nationella RiksSOM-undersökningen 2012. Antalet svarspersoner är cirka 1 460.

den nya frågan är mätmässigt bättre än den äldre frågan, och – mycket viktigt – resultaten från den nya frågan är jämförbara med resultaten för den äldre mätserien.

Jämförbarheten bakåt är central eftersom vi är speciellt intresserade av inom vilka samhällsområden som svenska folkets EU-bedömningar har förändrats mest åt det negativa hållet sedan opinionen började vända nedåt år 2010. Det är bland dessa områden där andelen positiva bedömningar av EU-medlemskapet minskat mest som vi tror att huvudorsakerna till det minskande EU-stödet främst återfinns.

Resultaten av den senaste mätningen hösten 2012 redovisas i tabell 2. I tabell 3 återfinns tidsserieförändringar för de tidigare studierna tillbaka till 1997, inklusive mätningen 2012. I undersökningen 2012 får EU-medlemskapet ett övervägande godkänt betyg inom fyra samhällsområden – fler svarande tycker påverkan av medlemskapet är positivt för Sverige än negativt. Bedömningsbalansen blir positiv (+). För resterande sex områden blir dock betyget mer negativt än positivt.

Mest positivt bedöms området Högre utbildning och forskning. En klar övervikt gör en positiv bedömning (35

procent) av EU-medlemskapets inverkan jämfört med en negativ värdering (7 procent). Bedömningsbalansen blir +28. Brottsbekämpningen får ett nästan lika bra betyg med en positiv bedömningsbalans på +22. Två andra områden där EU-medlemskapet också får en övervägande positiv bedömning, men inte lika tydligt är Miljön (+6) och Möjligheten att påverka EU (+3).

Bland de sex områden där svenska folket ser mer negativa än positiva konsekvenser av EU-medlemskapet hösten 2012 är det tre som får nästan lika många positiva värderingar som negativa, men där dock det negativa överväger. De områdena är Sysselsättningen (-5), Alkoholpolitiken (-8) och den Sociala tryggheten (-9). Klart mer negativa betyg får EU-medlemskapet när det gäller Ekonomi (-17), Invandringen (-18) och Den nationella självständigheten (-31).

Men det avgörande för vår frågeställning är inte inom vilka områden som EU-medlemskapets inverkan på Sverige bedöms positivt eller negativt. Det viktiga är istället hur svenska folkets bedömningar har förändrats; speciellt inom vilka samhällsområden som konsekvenserna av EU-medlemskapet uppfattas som mer negativt idag jämfört med år 2010. I tabell 3 jämför vi resultaten för

TABELL 3. BEDÖMNING AV EU-MEDLEMSKAPETS KONSEKVENSER INOM OLIKA OMRÅDEN 1997–2012 (BEDÖMNINGSBALANS)

SOM-fråga 1997–2011: "Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?"

SOM-fråga 2012: "Hur anser Du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?"

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Högre utbildning/forskning	-	23	21	22	19	16	-	-	17	18	16	22	-	27	-	28
Brottsbekämpningen	-35	-22	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	2	16	16	-	22
Företagens villkor*	32	20	17	26	9	13	13	-	6	12	-	19	-	-	15	-
Den militära säkerheten	10	7	0	6	6	11	6	-	-	-	14	-	16	-	12	-
Miljön	-14	-11	-10	-8	-6	-5	2	-	1	3	14	15	14	14	7	6
Möjligheten att påverka i EU	11	6	9	4	4	9	-	-	-	-	19	-	27	22	-	3
Jämställdheten	-9	-8	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	5	1	-1	-	1	-
Sysselsättningen	-19	-15	-2	7	-3	-4	-6	-	-21	-8	14	5	-3	-2	-2	-5
Alkoholpolitiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-16	-10	-11	-10	-	-	-4	-8
Prisnivån på livsmedel	10	16	15	12	1	-8	-2	-	25	21	6	-16	-	-6	-	-
Jordbruket	-9	-26	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	2	-8	-	-9	-
Sociala tryggheten	-28	-19	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13	-9	-12	-13	-9
Personliga integriteten på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-14	-	-	-
Ekonomi	-20	-19	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	4	-4	-4	4	-16	-17
Invandrare och flyktingar**	-	-	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-16	-18	-12	-16	-15	-18
Den nationella självständigheten	-49	-48	-46	-49	-44	-41	-	-	-	-	-37	-	-	-39	-	-31

Kommentar: Samtliga personer som har besvarat intervjufrågorna (ca 1 500 – 1 700 genom åren) ingår i procentbasen. Bedömningsbalansen 1997–2011 anger andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss förbättring minus andelen som anser att EU-medlemskapet har inneburit stor eller viss försämring inom respektive område. År 2012 visar bedömningsbalansen andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar (se tabell 2). År 1997 innehöll enkätfrågan inget explicit ingen uppfattning-alternativ. * Företagens konkurrensmöjligheter 1997–2002. ** Invandringen 2012.

bedömningsbalansen 2012 med motsvarande resultat 2010. År 2010 var 53 procent av SOM:s svarspersoner i huvudsak för det svenska medlemskapet i EU. På hösten 2012 hade motsvarande andel minskat till 42 procent, en nedgång med –11 procentenheter. Frågan är inom vilka samhällsområden som vi kan finna en motsvarande nedgång i de positiva värderingarna av effekterna av EU-medlemskapet?

Tidsjämförelsen kan göras för nio områden där vi har mätningar såväl 2010 som 2012. För fyra av dessa nio områden är utvärderingen av EU-medlemskapet mer positivt 2012 än 2010. Det gäller för Den nationella självständigheten (från –39 2010 till –31 2012, en förändring på +8 balansenheter), för Brottsbekämpningen (+6), för den Sociala tryggheten (+3) och för Högre utbildning och forskning (+1). Ingen av dessa fyra

områden tillhör våra huvudmisstänkta när det gäller att förstå varför EU tappat i opinionsstöd. På dessa områden har svenska folket snarast blivit mer positiva till EU-medlemskapet, inte mer negativa.

Det är bland de samhällsområden som upplevs som mer negativt EU-drabbade idag än tidigare som vi först och främst letar våra huvudorsaker till opinionsfallet för unionen. Här återfinner vi fem områden med en ökande andel negativa bedömningar. Tre av dessa fem uppvisar relativt beskedliga förändringar åt det negativa hållet – Invandringen (från en bedömningsbalans på -16 år 2010 till -18 år 2012, en förstärkning med 2 negativa balansenheter), Sysselsättningen (från -2 till -5) och Miljön (från +14 till +6, en nedgång med 8 enheter).

De två kvarvarande områdena uppvisar klart större förändringar i bedömningarna åt det negativa hållet. Det gäller Möjligheten att påverka EU där den positiva bedömningsbalansen minskat från +22 år 2010 till +3 år 2012, men främst Ekonomin med en nedgång i bedömningsbalansen från en svagt positiv övervikt på +4 när skuldkrisen började år 2010 till en klart negativ bedömningsbalans på -17 år 2012. I ökande utsträckning tycker alltså svenska folket att EU har blivit svårare att påverka och att EU-medlemskapet har del i skulden för Sveriges ekonomiska problem.¹⁰

De sentiment som ökat mest bland svenskar sedan krisen började 2010 kan formuleras som att EU/euron bidragit till den ekonomiska krisen, som också drabbat Sverige, samtidigt som vi har fått mindre möjligheter att göra någonting åt problemen i EU. Vi är drabbade men har fått sämre möjligheter att försvara oss. Kanske inte så underligt att opinionsstödet för unionen minskar när sådana attityder och ”verklighetsbilder” vinner ökat fotfäste.

Vår misstanke att de alltmer negativa ekonomi-bedömningarna är en av huvudorsakerna till det avtagande stödet för EU får ytterligare näring när vi noterar att just värderingarna av hur EU-medlemskapet påverkar ekonomin är de som är allra starkast sammanhängande med människors opinionsstöd för unionen. Ju mer människor uppfattar de ekonomiska konsekvenserna

av medlemskapet som negativa desto mindre stöd för EU. Det omvända gäller också. Ju mer fördelaktiga medlemseffekter man ser på svensk ekonomi desto mer positiv blir man till unionen. Europeiska unionen är i stor utsträckning en ekonomisk sammanslutning. Det är därför inte underligt att svenska folket bedömer unionen utifrån ekonomiska kriterier. Så gjorde man i folkomröstningen 1994 liksom i folkomröstningen 2003. Och så gör man uppenbarligen fortfarande.

Åsiktskorrelationen mellan ekonomibedömningarna och attityden till det svenska EU-medlemskapet är +.60 i SOM-studien 2012. Nästan ett lika starkt samband uppvisar bedömningarna av Möjligheten att påverka EU (+.59). På plats nummer tre kommer sysselsättningsbedömningarna – ytterligare en ekonomifaktor – med en korrelation på (+.58). Svagast samband med åsikterna om EU-medlemskapet uppvisar tre bedömningar som inte gäller ekonomi. De berör istället Invandringen (+.45), Brottsbekämpningen (+.40) och Alkoholpolitiken (+.35).

Sambandsresultaten är inte nya. Vi har sett dem tidigare. Det är ekonomibedömningar som är starkast sammanbundna med vad svenska folket tycker om EU. Så det är inte förvånande att när EU uppfattas som en av de skyldiga till den ekonomiska krisen tappar unionen i opinionsstöd. Den allmänna opinionen är som en domstol. Har man funnit en skyldig utfärdas en dom – i det här fallet ett indraget opinionsstöd.

En återigen fastslagen sanning

Svensk EU-opinion hänger mycket tydligt samman med hur svenska folket bedömer EU-medlemskapets effekter på svensk ekonomi och sysselsättning. Ser man ett positivt samband förstärks stödet för EU. Ser man ett negativt samband försvagas stödet. När det går bra vill vi ha mer med EU att göra. När det går dåligt vill vi ha mindre att göra med unionen. Något opportunistisk är svensken när det gäller EU. Den nyttomaximerande *Homo economicus* finns där – inte alltid erkänd men helt klart närvarande. För eller emot EU – och idag inte minst för eller emot euron – är för många i Sverige en fråga om vad som är bäst för ekonomin – den egna likväl som Sveriges.

¹⁰ Frågan om Möjligheten att påverka i EU ingick inte i metodtestet när vi prövade den nya frågeformuleringen. Det är alltså möjligt att den nya frågan med positivt/negativt-svar är ”svårare” att svara positivt på för just frågan om Möjligheten att påverka i EU än den gamla frågan där det gällde att svara förbättring. En del av det stora fallet i bedömningsbalansen för Möjlighetsfrågan kan inte uteslutas ha som orsak att vi har ändrat frågeformuleringen.

EU:s ekonomiska kris sedan 2010 har sänkt opinionsstödet för unionen i Sverige. Huvudorsaken till nedgången är att en ökande andel svenskar uppfattar att EU och EU-medlemskapet försämrar vår ekonomi. EU har fått en del av skulden för skuldkrisen. Därför minskar EU-stödet bland svenskar. Och det minskande stödet har spritt sig över hela kartan. Allt som har med EU att göra är mindre populärt idag än för några år sedan – inte minst tanken på att införa euron som valuta.

Valet till Europaparlamentet nästa år kan komma att utkämpas i ett tufft opinionsklimat för unionen – i Sverige och i de flesta andra medlemsländer. Men kanske kan det hjälpa till att öka valens relevans och intresset att delta (Oscarsson och Holmberg 2010). Det hänger dock i stor utsträckning på hur partierna väljer att agera och på vad som händer med ekonomin. Val i kristider har inte alltid historiskt sett lett till systempositiva resultat. Det kan gå åt fel håll också.

Referenser

Ekman, Joakim och Linde, Jonas (2010), "Den motvillige europén", Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red), *Väljarbeteende i Europaval*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Eurobarometer 78, *First Results* (2012), Europeiska kommissionen, Bryssel.

Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören m.fl. (1996), *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*, Norstedts Juridik, Stockholm.

Holmberg, Sören (2011), "EU-kramare: Vilka är dom?", Alvstam, Claes m.fl., *I Europamissionens tjänst*, Cergu, Göteborgs universitet.

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2012), "Förtroendet för staten", Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red), *I framtidens skugga*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Oscarsson Henrik och Holmberg, Sören (2010), *Väljarbeteende i Europaval*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red) (2004), *Kampen om euron*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (2013), *Nya svenska väljare*, Norstedts Juridik, Stockholm.

Partisynpatiundersökningen (PSU) november 2012, Statistiska centralbyrån, Stockholm.

European Elections Studies (2009), Piredeu.

Riks-SOM-undersökningen 2012. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Vernersdotter, Frida (2012), *SOM:s fråga om Bedömning av konsekvenser för Sverige av medlemskapet i EU inom olika samhällsområden – ett metodtest*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Europapolitisk analys

2013

2013:7epa

Strategic Use of Public Procurement – Limits and Opportunities

Författare: Jörgen Hettne

2013:6epa

Alternative Dispute Resolution for Consumers in the Financial Services Sector: A Comparative Perspective

Författare: Iris Benöhr

2013:5epa

Undervärderade effekter av ett längre arbetsliv i Europa

Författare: Dominique, Anxo, Thomas Ericson och Annie Jolivet

2013:4epa

Vad återstår av det europeiska integrationsprojektet?

Författare: Christian Joerges

2013:3epa

The EU Neighbourhood Competence under Article 8 TEU

Författare: Christophe Hillion

2013:2epa

The creation of an internal market for mortgage loans:

A never-ending story?

Författare: Christian König

2013:1epa

What to Expect from Ireland's Presidency of the Council of the European Union

Författare: Linda Barry

2012

2012:15epa

Evaluating the Prospects for Enhanced Solidarity in the Common European Asylum System

Författare: Eiko Thielemann och Carolyn Armstrong

2012:14epa

Consumers' Interest and the EU: A Framework for Analysis, with Evidence from the Italian Case

Författare: Paolo R. Graziano

2012:13epa

New Paradigms for Banking Regulation

Författare: Xavier Freixas

2012:12epa

Response to Crisis

Författare: Axel Leijonhufvud

2012:11epa

Stuck in the Exit: the Dynamics of British-EU Relations

Författare: Roderick Parkes

2012:10epa

The EU and Nuclear Safety: Challenges Old and New

Författare: AnnaSödersten

2012:9epa

Vad kan vi lära av eurokrisen?

Författare: Magnus Jerneck

2012:8epa

The Commission's Posting Package

Författare: Jonas Malmberg och Caroline Johansson

2012:7epa

The Greek Elections of 2012 and Greece's Future in the Eurozone

Författare: Dionyssi G. Dimitrakopoulos

2012:6epa

Common Fisheries Policy Reform and Sustainability

Författare: Jill Wakefield

2012:5epa

Försvagat opinionsstöd för EU

Författare: Sören Holmberg

2012:4epa

Eurobonds, Flight to Quality, and TARGET2 Imbalances

Författare: Erik Jones

2012:3epa

The Hungarian Constitution of 2012 and its Protection of Fundamental Rights

Författare: Joakim Nergelius

2012:2epa

The EU and Climate Treaty Negotiations after the Durban Conference

Författare: Katak Malla

2012:1epa

The EU's Cooperation and Verification Mechanism: Fighting Corruption in Bulgaria and Romania after EU Accession

Författare: Milada Anna Vachudova och Aneta Spendzharova